

Vad gör vi med historien?

Om kvinno- och könshistoria i Finland

Ann-Catrin Östman

Genushistorien formas i ett nätverk av relationer. Den har utvecklats till självständigt fält genom influenser från ett allt bredare genusvetenskapligt fält och under påverkan av strömningar i historieämnet. Förutom detta fungerar den i relation till de diskurser om kön som präglar samtiden och rådande historiekulturer, det vill säga i de sätt som det förflutna ges betydelse i samtiden. Kvinno- och könshistorien har således vuxit fram i ett spänningsfält där influenser från många olika håll möts. Syftet med den här artikeln är att mot bakgrund av dessa influenser peka på några särdrag i finländsk genushistorisk forskning.

Med sidoblickar mot det breda kvinnovetenskapliga forskningsfältet skissar jag en bild av kvinno- och könshistorisk forskning i Finland. Ni märker en viss seghet i begreppen. I stor omfattning används begreppen *naistutkimus*/"kvinnovetenskap" för att beskriva genusvetenskap.¹ Men begreppen ges en vid betydelse och inrymmer olika delar av genusforskningen. För begreppet "genus" används ofta *sukupuoli*/"kön". Valet är baserat i teoretiska argument, men den finlandssvenska begreppsanvändningen har förutom av finskan även influerats av norsk och dansk språkanvändning. Just det nordiska, inte minst nordiska kvinnohistorikermöten, har ofta varit en viktig plattform för finländska kvinnohistoriker.

Historien på ett tvärvetenskapligt fält

När kvinnoforskare i Finland byggde sig ett eget rum under 1980-talet användes historien. Historieforskare deltog aktivt i skapandet av tvärvetenskapliga fora vid olika universitet och i Helsingfors gavs enheten ett historiskt klingande namn, Kristina-institutet. Här alluderade man medvetet till den 1600-talsdrottning som inte låter sig fångas i entydiga kategoriseringar.

På det tvärvetenskapliga fältet fick historiska perspektiv stort utrymme.

Ett exempel kan ges. Under 1990-talet, då intresset för kvinnoforskning växte snabbt, utkom flera samlingsverk och inte minst boken *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen* (Nyckelord. Tio steg mot feministisk forskning)² fick stor teoretisk och metodologisk betydelse. Boken redigerades av en historiker och en filmvetare som arbetade med historiska perspektiv, och bland annat genom den blev historiserande angreppssätt viktiga när kvinnovetenskapen utformades till en egen disciplin – när det tvärvetenskapliga fältet gavs en mera tydlig kärna. År 2010 publicerades en metodologiskt inriktad lärobok ämnad för det könsvetenskapliga ämnesområdet. Boken benämns handbok, ett titelval som synliggör redaktörernas ambitioner att skapa en grundläggande bok för studenter. I den här boken utnyttjas inte de möjligheter historiska perspektiv kunde erbjuda, och inga historiker återfinns bland skribenterna. Vad kan detta berätta om sambandet mellan kvinnohistoria och feministisk forskning? Kring frågor av det här slaget resonerade sex kulturhistoriker i en debattartikel i tidskriften *Naistutkimus-Kvinnoforskning*.³ Det här kan vara en tillfällighet men det kan också avspegla det som det här temanumret behandlar.

I en artikel i *Scandia* hävdar Monika Edgren att historikerna i för liten omfattning bidrar till en genusvetenskaplig teoriutveckling;⁴ hon menar att vi historiker inte har lyckats förskjuta perspektiven inom ett feministiskt forskningsområde. Här frammanas bilden av historiker som de ”empiristiska andra”, en syn som kanske inte helt obefogat säkerligen även förekommer i Finland. I *Naistutkimus-Kvinnoforskning* låter kulturhistorikerna utmaningen gå i en annan riktning. De sex kulturhistorikerna, som alla har haft anknytning till den kulturhistoriska enheten vid Åbo universitetet, ser ”historielösheten” i den nyutkomna metodboken som symptomatisk för historiens position på det kvinnovetenskapliga området. I sitt välformulerade debattinlägg gör de gällande att historien främst blir synlig som en oproblematiserad kontext, och de framhåller att man inom det könsteoretiska området ofta missar de möjligheter som historisering av olika slag kunde erbjuda.⁵

På fältet kvinnovetenskap kan, menar samma debattörer, historiker även bidra med diskussioner om användning av utvecklingsberättelser.⁶ Det här är en relevant poäng, och också framställningar om historisk och feministisk forskning – sådana som vi här gör – kan formas till utvecklingsberättelser. Det här är en kritik som kan riktas mot Edgrens i sig viktiga exposé över genushistoria i Sverige. I framställningen adderas perspektiv till perspektiv i en viss ordning, och inte alla – i synnerhet inte de socialhistoriskt förankrade – når upp till den högsta utvecklingsnivån.

I Finland har historiker och historieinriktade forskare med förankring i andra discipliner präglat kvinnovetenskaplig forskning. Listan över de historiskt inriktade studier där teoretiska och metodologiska perspektiv utvecklas

kunde göras lång. Den inkluderar bland konstvetaren Kirsi Saarikangas studier om planer för typhus som skapades på 1940-talet och Antu Sorainens antropologiskt inriktade studier om otukt mellan kvinnor.⁷ Nämnas kan också exempelvis Tuula Juvonen studie *Varjoelämä ja julkisia salaisuuksia* (2002) (Skuggliv och offentliga hemligheter) som handlade om homosexualitetskategorins ökade synlighet i 1950-talets Finland. I böcker av det här slaget blev det historiska perspektivet centralt; det utnyttjades för att tänka om kön och för att skapa metodologiska redskap användbara på ett kvinnovetenskapligt forskningsområde. Och kanske det är just här vi hittar ett särdrag i finländsk forskning med feministiska förtecken: det faktum att historiska perspektiv länge har varit betydelsefulla på det här tvärvetenskapliga fältet.

Några trender i kvinno- och könshistorisk forskning

Historiedisciplinen är uppbyggd på ett annat sätt än i Sverige: Vid de flesta universitet går uppdelningen mellan allmän historia och finsk historia.⁸ Idag har kvinno- och könshistorien en förhållandevis stark position i Finland. Det är mycket möjligt, för att inte säga troligt, att genusperspektiv under de fem senaste åren har vägt tyngre i finska *Historiallinen Aikakaikirja* än i svenska *Historisk tidskrift*. Forskningen berör alla tidsperioder, med start i antiken, och även *Naistutkimus-Kvinnoforskning* – den tvärvetenskapliga och tvåspråkiga tidskrift som grundades år 1989 – har publicerat ett flertal historiska artiklar. Likaså finns en stor tematisk bredd. Även om Alma Söderhjelm utnämndes till professor i allmän historia vid Åbo Akademi redan 1927, har förhållandevis få kvinnor innehaft professur i historia.⁹ Det dröjde ända in i 2000-talet innan en kvinna fick professortjänst inom det tvivelsutan mera prestigefyllda ”Finlands historia”. Nu har emellertid relativt många kvinnohistoriker också etablerat sig inom historieämnet.

Att i några korta stycken beskriva finländsk kvinnohistorias historia låter sig inte göras.¹⁰ På samma sätt som i Sverige kan kvinnohistoriens uppsving knytas till annan forskning influerad av feminism och till förändringar i historieforskningen, främst det ökande intresset för socialhistorien. Många av de tidiga studierna rörde arbete och samhällliga positioner. Där den framväxande svenska genushistorien under 1980-talet och det tidiga 1990-talet i ganska stor utsträckning utgick från makrohistoriska samhällsteorier var den finländska forskningen förankrad i socialhistorisk forskning.

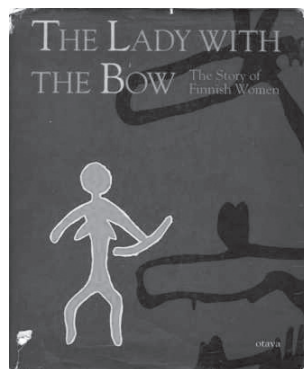
I kvinnohistorieskrivningen förefaller man att ha aktat sig för såväl värdighet som eländighet: Offerperspektivet blev aldrig det mest utmejslade. I valet mellan aktör och struktur valdes ofta aktörsperspektivet. Symptomatiskt är kanske att den svenska historikern Yvonne Hirdmans teoriansatser förefaller att ha fått en större genklang bland samhällsvetare än bland historiker

under det tidiga 1990-talet i Finland. Man kan skönja en medveten men inte alltid uttalad vilja att tillskriva historiens kvinnor aktörskap och en ovilja att skapa offerberättelser. Kanske det här kan relateras till något som en nestor inom finländsk historiografi, Jorma Kalela, betonar i sin nyutkomna bok om historiens och historikernas plats i samhället; han talar om en strävan att ”do justice to the people studied”.¹¹ Den här ambitionen är viktig och lovvärd, men kan även medföra att hierarkiska aspekter och maktasymmetrier inte beaktas i tillräcklig omfattning.

Trots betoningen av aktörsperspektiv har bilden av den starka finska kvinnan varit effektiv. Den här konstruktionen, återkommande även i populärkultur, har forskare ofta explicit velat ta avstånd från.¹² I många studier har man på varierande sätt anknutit till eller kommenterat föreställningen om den hårt arbetande kvinnan i det perifera och fattiga landet. Flera forskare kritiserade en för stark betoning av könsbegreppet och framhöll att kön framför allt måste förstås i relation till klass. I diskussionen återfanns aspekter som senare har framförts med hjälp av begreppet ”intersektionalitet” – en vilja att framhålla de många olika sätt på vilka kön blir betydelsefullt. Men något förenklat kunde man även säga att klass i vissa fall a priori tillskrevs större betydelse än kön.¹³

Idag kan vi se en biografisk vändning inom historieforskning. I jämförelse med svenskt forskningsläge har det biografiska angreppssättet och livshistoriska studier haft stor betydelse i finländsk kvinnohistoria och kvinnoforskning.¹⁴ Under 1990-talet fick livshistorisk forskning ett uppsving såväl inom socialvetenskaper som bland kvinnoforskarna. Bland historikerna har Irma Sulkunen på ett initierat och inflytelserikt sätt använt biografiering som ett viktigt metodologisk redskap. Kulturhistoriska angreppssätt har utvecklats och använts av många, inte minst av forskare med anknytning till Åbo universitet. Här, där kulturhistorien har givits institutionella ramar, har många gedigna genushistoriska studier presenterats. Dessutom har de lokalhistoriska och mikrohistoriska studierna varit förhållandevis många i Finland. Dessa exempel visar hur de kvinnohistoriska studierna har förankrats i landsvisa trender och formats i nationellt präglade historiografier.

Boken *The Lady with the Bow* om finska kvinnors historia, redigerad av Päivi Setälä, den första innehavaren av en professur i kvinnovetenskap i Finland, och Merja Manninen.

Historisering – ett frigörelseprojekt?

I en alldeles färsk historiografisk översikt framhåller Anu Lahtinen och Kirsi Vainio-Korhonen att forskning om förmodern tid i frapperande stor omfattning berör kvinnors formella samhällspositioner. Lahtinen och Vainio-Korhonen menar att man i sin fokusering på formella rättigheter följt de spår som modernhistorisk forskning stakat ut. De vill därför, å sin sida, lyfta fram studier som utifrån lokalt förankrade nätverksperspektiv synliggör förmoderna kvinnors aktörskap utanför de formella maktstrukturerna.¹⁵

Den tidiga kvinnohistoriska forskningen berörde många teman, med en viss övervikt på frågor om kvinnors ökande samhälleliga rättigheter. Tidigt framfördes kritik mot en forskning som gjordes i jämställdhetstänkandets namn utan att heteronormativa köns kategorier ifrågasattes.¹⁶ Även sätten att skriva historia och relatera till historien ventilerades. I slutet av 1990-tal fördes en debatt om historiesyn och oreflekterade historiepuffningar på *Nacistutkimus-Kvinnoforskning*s spalter.¹⁷ Inte minst givna utvecklingsberättelser och oproblematiserad kontextualisering debatterades; bland annat beaktades tendenserna att göra kvinnorna synliga inom ramen för givna historiska narrativ som betonade det specifika i den finländska samhällsutvecklingen.¹⁸ Debatten berörde inte enbart historiker utan även andra forskares sätt att beakta historia och skriva historia.

I den här diskussionen, som utgör ett exempel bland flera, synliggjordes den nationalistiskt präglade historiekultur som inramade forskningen. Som tankestruktur och klangbotten har "historia" varit viktig i Finland, också inom akademien. Det här är något som kanske till och med kan ha bidragit till det stora antalet historiskt inriktade studier på det nya och kritiskt inriktade fältet. Att inringa detta precis är svårt. Men det har varit viktigt att luckra upp och demontera historiskt legitimerade tankebilder som har haft central betydelse för synen på det finländska samhället – just detta har varit extra viktigt för en grupp av forskare som banat väg för en explicit samhällsengagerad forskning.¹⁹

Också ett flertal mycket gedigna studier över de könande historiebilder som omger oss har presenterats. Några exempel kan nämnas: Anu Koivunen har studerat hur de kända Niskavuorifilmerna, sinnebilderna för det agrara Finland och dess könsrelationer, har mottagits och tolkats från 1930-tal till 1990-tal.²⁰ Tiina Kinnunen har studerat hur bilden av lottorna, de kvinnor som var verksamma i försvarsorganisationen med samma namn, har formats och förändrats under efterkrigstiden. Kinnunen har även redigerat flera arbeten om andra världskrigets minneskulturer.²¹

Historien har alltså både tyngt och luckrats upp på olika plan. Betecknande för det frigörelseprojektet är kanske det faktum att den första avhandling

i kvinnovetenskap skriven av en finländsk forskare behandlade historiseringens möjligheter och begränsningar. Med tonvikt på det senare disputerade Katriina Honkanen på avhandlingen *Historicizing as a Feminist Practice. The Places of History in Judith Butler's Constructivist Theories*. Honkanen diskuterade de konsekvenser som icke-ifrågasatt historism får i konstruktivistiska teoribyggen. Honkanen pekade på betydelsen av att problematisera de historieuppfattningar som fanns i feministiskt tänkande.

Olika utmaningar

Historikerna kan bidra med en mera kontextualiserad teorianvändning, framhåller de debatterande kulturhistorikerna. De vill se en större medvetenhet om historiska avlagringar och om de divergerande sätt på vilka kön har blivit betydelsefullt. Vidare pekar de på faran för anakronistisk teorianvändning och teorianvändning som blir för likriktad. Som exempel pekar de på Joan Scotts ansats, den har använts på sätt som enligt de debatterande kulturhistorikerna tenderar att ge en för dikotom bild av kön under äldre perioder.²²

Att beskriva ett dispatat kvinno- och könshistoriskt fält är svårt. I en historiografisk översikt har Marianne Liljeström särskilt mellan inriktningar som dokumenterar kvinnors och mäns erfarenheter, och – å andra sidan – inriktningar som uppmärksammar hur kategorier skapas och som applicerar normkritiska perspektiv.²³ Den här karaktäriseringen kan ses som förenklad,²⁴ men den ger en bra utgångspunkt för att beskriva de utmaningar som kvinnohistorien har stått inför. Kännetecknande för mycket i den kvinnohistoriska forskningen är, menar jag, försöken att sammanlänka olika ansatser. Anita Göransson pläderade i en artikel från 1998 för en kombination av samhällshistoriska perspektiv och poststrukturalistiska.²⁵ I både Finland och Sverige förefaller den poststrukturalistiska utmaningen att ha hanterats just på det här sättet – den har länkats till redan existerande traditioner. I anglosaxiska länder medförde den språkliga vändningen i den form som Joan Scott lanserade den en hätsk debatt under 1900-talet. Men här förefaller det här angreppssättet på ett eklektiskt sätt ha inlemmats i andra och redan existerande perspektiv.²⁶ Och vi bör reflektera över hur vi använder kritiska redskap – som till exempel queera eller postkoloniala, eller materiellt respektive affektivt inriktade – på ett sätt som inte förtar den vassa udden.

I finländsk historiografi finns en ganska stark begreppshistorisk tradition och den sammanlänkar olika inriktningar, till exempel socialhistoria med det som luddigt kan kallas språklig vändning. Ett begreppshistoriskt projekt under ledning av filosofen och kvinnovetaren Tuija Pulkkinen visar det fruktbara i det här angreppssättet. I antologin *Siveellisyydestä seksuaalisuu-*

teen. *Poliittisen käsittelen historia* (Från sedlighet till sexualitet. Ett politiskt begrepps historia)²⁷ ger en rad forskare, främst historiker, exempel på hur begreppet sedlighet som haft stor betydelse i politisk kultur i Finland byter skepnad och får en mera begränsad betydelse. Från att ha betecknat ett medborgerligt förhållningssätt kom sedlighet att beteckna moral i bredare eller smalare betydelse. Boken exemplifierar hur könsuppfattningar formats i dessa föränderliga, begreppsliga kontexter.

Vi kan, menar jag, se ett stort inslag av blandning av teoretiska perspektiv. Det här fångas inte upp i utvecklingsberättelser. Det här är något som kan urvattna men även berika. Med begreppshistorien, eller med andra ansatser som studerar hur begrepp sprids och förvaltas, kunde vi gärna också studera kvinnohistoriens historia. Det här skulle ge oss en större medvetenhet om varför vi använder de teorier som vi gör. Då historiserar vi vår egen teorivändning och kan tillhandahålla en större verktygskasse för studier av olika fenomen och olika slag av makthierarkier.

Att historikerna inte längre är lika synliga på det genusvetenskapliga området kan tolkas på flera sätt. Även om det till en del kan vara en synvilla handlar det om disciplinära gränsdragningar och positioneringar. Den formella institutionaliseringen av kvinnovetenskap har säkert haft en viss betydelse, och strävandena att ännu tydligare ringa in en kvinnovetenskaplig disciplin har minskat utrymmet för historikerna. Samtidigt är det värt att betona att det tvärvetenskapliga lyfts fram när kvinnovetenskap karaktäriseras och beskrivs.²⁸

Kanske vi historiker har valt att förankra oss bakom disciplinära gränser eller sett fördelar i att välja integrering i ett specifikt ämne framom delaktighet i en tvärvetenskaplig diskussion. Att hålla sig ajour med flera fält, på två expanderande disciplinära områden, är utmanande och tidskrävande. Det är en svår utmaning att upprätthålla dialoger i flera riktningar: att sätta avtryck i historieämnet och samtidigt influera och låta sig influeras av det mera tvärvetenskapliga ämnesområdet. Likväl får vi inte glömma att kvinnohistorikerna i stor omfattning har lyckats påverka och förändra det historievetenskapliga området. Också på det här sättet lyckas den här gruppen av forskare påverka diskurser om kön och gängse historiebilder

Men dialoger i andra riktning ska heller inte förbises. Kvinnohistorien har uppnått en respektabel ålder – är det inte så att såväl den som många av dess utövare nått syntesåldern? Förteckningarna över spännande arbeten kunde göras hur långa som helst och vi ser en mångfald, ett spektrum av metoder och divergerande analysätt. Men borde vi inte även våga ta ett grepp om studierna, och skapa översikter av olika slag. Den lärobok som ganska nyligen gavs ut i Sverige utgör ett välkommet bidrag, och den synliggör även teoretiska och metodologiska val.²⁹ Tidigt presenterades översikter med syntesambitioner i till exempel Norge och Australien.³⁰ Just i Finland har historiska synteser och

översikter överlag producerats i större omfattning än i Sverige. Det finns en kvinnohistorisk serie i fyra delar,³¹ och nu har även kvinnohistoriska verk om Åbo och Helsingfors publicerats. Många av de kvinnohistoriska studierna har nått en stor läsekrets – och det är viktigt att vi på ett eller annat sätt upprätthåller den här dialogen och tar plats, går i dialog med de berättelser om de förflutna som ändå omger oss och som vi alla lever med och i.

What are we doing to history? On women's history and gender history in Finland

The article gives examples of how gender history research in Finland has been influenced by the ever-broader field of gender studies and by new directions in historical research. It is stressed that all gender history is formed in relation to current gender discourses, which mark the prevailing historiographical culture – the way in which the past is given meaning in the present. Given these influences, the purpose here is to indicate what is distinctive about Finnish gender history research. Further, it is argued that historical perspective has played a crucial role in determining the course of multidisciplinary gender studies in Finland.

Keywords: history of historiography, women's history, gender history, gender studies, historical culture

Noter

- 1 I sin installationsföreläsning använder professorn i kvinnovetenskap Tuija Pulkkinen växelvis begreppen "kvinnoforskning" och "feministisk forskning", Tuija Pulkkinen, "Virkaan-astujaisesityelmä: Feministisen tutkimuksen monitieteisyys ja identiteetin kysymys", *Naistutkimus-Kvinnoforskning* vol. 22 nr 1 2010, s. 48–51.
- 2 Anu Koivunen och Marianne Liljeström, i *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, Tampere 1996.
- 3 Ilana Aalto, Marjo Kaartinen, Annika Konola, Anu Lahtinen, Maarit Leskelä-Kärki och Kirsi Tuohela, "Ajatuksia historiasta sukupuolentutkimuksen kentällä", *Naistutkimus-Kvinnoforskning* vol 23, nr 1 2011, s. 44–50. Boken som diskuteras är Tuija Saresmaa, Leena-Maija Rossi och Tuula Juvonen (red.), *Käsikirja sukupuoleen*, Tampere 2010.
- 4 Monika Edgren, "Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusvetenskapen", *Scandia* vol. 76, nr 1 2010, s. 40–56.
- 5 Aalto et al.
- 6 Aalto et al., s. 48.
- 7 Kirsi Saarikangas, *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling: The Type-planned Houses of the 1940s in Finland*, Helsingfors 1992; Antu Sorainen, *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*, Helsingfors 2005.
- 8 Vid Åbo Akademi finns "nordisk historia" och "allmän historia". Valet av det nordiska kan givetvis relateras till konstruktionen av Svenskfinland och den svensknationella rörelsen. Vid

- bland annat Helsingfors universitet finns en samhällshistorisk enhet som inrymmer politisk historia, socialhistoria och ekonomisk historia.
- 9 Elina Katainen et al., "Akateeminen marginaali ja uuden tiedon tuottaminen", i *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*, Elina Katainen et al., SKS 2005, s. 11–49. Det här en gedigen bok över kvinnliga historiker, inbegripet även kvinnor som skrivit historia utanför institutionerna.
 - 10 För historiografiska översikter, se t.ex. Pirjo Markkola, "Constructing and Deconstructing the 'Strong Finnish Woman': Women's History and Gender History", *Historiallinen Aikakauskirja* 95 (1) 1997, s. 153–160, Pirjo Markkola, "Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet", *Historiallinen Aikakauskirja* vol 101, nr 1, s. 53–63; Saara Tuomaala, "Yhteiskunnallisesta äitiydestä naisten elämäshistorioihin", i Elina Katainen et al., s. 357–379.
 - 11 Jfr Jorma Kalela, *Making History, The Historian and Uses of the Past*, London 2011, s. 24, 35
 - 12 För diskussioner, se t.ex. Markkola 1997, Tuomaala 2005
 - 13 Se t.ex. Irma Sulkunen, *Retki naishistoriaan*, Helsingfors 1991 och Marianne Liljeström, "Women and Men are, but Gender does. Reading some paradoxes in Nordic Women's history texts", i *Women's Politics and Women in Politics: In Honour of Ida Blom*, (red.) Gro Hagemann och Sølvi Sogner, Oslo 2000, s. 245–269.
 - 14 För diskussion, se t.ex. Tuomaala, 2005.
 - 15 Anu Lahtinen och Kirsi Vainio-Korhonen, "Valta ja naiset esimodernia koskevassa historiantutkimuksessa", *Vallan teorian historiantutkimuksessa*, Toim. Ilana Aalto et al., Åbo 2011, s. 19–39.
 - 16 Marianne Liljeström, "Institutionaliserad heterosexualitet och undersökning av könssystem", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4 1990, s. 18–29; Katriina Honkanen, "Nainen", i Koivunen och Liljeström (red.), s. 139–158.
 - 17 Jfr Tuomaala 2005.
 - 18 Honkanen 1996, Honkanen, "Tasa-arvo", *Naistutkimus-Kvinnoforskning* nr 4 1998; Anu Koivunen, "Hoivaava nainen: oppihistoriallinen tarina", *Naistutkimus-Kvinnoforskning* nr 4 1998, Anu Koivunen, "Suomalaisuus ja muita sitoumuksia", *Naistutkimus-Kvinnoforskning* nr 4 1998, 23–30.
 - 19 Just vikten av historikers samhällsengagemang har nyligen påtalats av Jorma Kalela i boken *Making History. The Historian and the Uses of the Past*, Basingstoke 2011. Härvidlag utgjorde de tidiga kvinnoforskarna en viktig förtrupp.
 - 20 Anu Koivunen, *Performative Histories, Foundational Framings. Gender and Sexuality in Niskavuori Films, 1938–1984*, Helsingfors 2003.
 - 21 Tiina Kinnunen, *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen*, Otava 2006; *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations*, (red.) Tiina Kinnunen och Ville Kivimäki, Brill 2011.
 - 22 Aalto et al. För liknande diskussion, se Markkola 1997.
 - 23 Liljeström 2000.
 - 24 Aalto et al., s. 46.
 - 25 Anita Göransson, "Mening, makt och materialitet. Ett försök att kombinera realistiska och poststrukturalistiska positioner", *Häften för kritiska studier*, nr 4 1998.
 - 26 För diskussion, se paper av Ulla Manns och Ann-Catrin Östman, "The Uses of Joan Scott: Concepts and Theories in Nordic Studies of Gender History in the 1990's", *Labouring Feminism and Feminist Working-Class History in Europe and beyond*, August 28–31 2008, Arbetarrörelsens arkiv, Stockholm.
 - 27 *Siveellisydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*, (red.) Tuija Pulkkinen och Antu Sorainen, Helsingfors 2011.
 - 28 Jfr Pulkkinen 2010.
 - 29 Jens Rydströms och Davis Tjeder, *Kvinnor, män och alla andra*, Studentlitteratur 2009.
 - 30 Ida Blom och Sølvi Sogner (red.), *Med kjønnspektiv på norsk historie*, 1991; Patricia Grimshaw, Marilyn Lake, Ann McGrath och Marian Quartly, *Creating a Nation 1778–1900*, 1994.
 - 31 *Suomen naisen vuosisadat* 1–4; Tammi 2005–2006.